

TOIVOJA TOIVOVANSA

Sami Pihlström, *Usko, järki ja ihminen. Uskonnonfilosofisia esseitä*. Suomalaisen teologisen kirjallisuusseuran julkaisuja 227. Helsinki 2001, 243 s.

”Olen halunnut koota yksiin kansiin kymmenen uskonnonfilosofiaa käsittelevää kirjoitustani, jotka ovat ilmestyneet eri foorumeilla 1990-luvun jälkipuoliskolla. Teokseni tarkoituksena on avata filosofinen näkökulma uskonnollisen uskon ongelmiin *pragmatism*in perinteen kautta. Pragmatism

Näin Sami Pihlström puhuttelee lukijaa kirjansa alussa ja asettaa selvän viitan tielle, jota myöten hän lupaa lukijaa kuljettaa. Sami Pihlström pitää, minkä lupaa: hän raivaa reitit lukijalle, osoittaa, missä mennään, viittaa poluille, joita ei tällä erää voi kulkea ja johdattaa upeille näköalapaikoille. Hän on luotettava ja rauhallinen opas, jonka ohjaukseen kokematon voi huoletta uskoa itsensä mutta jonka seurassa kokenutkaan ei jää vaille uusia oivalluksia. Tälle matkalle kannattaa lähteä, ja jos näkymät eivät muuten kiinnostaisikaan, matkaoppaaseen kannattaa tutustua.

Uskonnonfilosofiasta kirjoittaminen ei ole ollut filosofien suosikkilistan kärjessä. Pikemminkin aiheeseen kajoamiseen on tuntunut liittyvän syvää vaivaantuneisuutta. Joskus on vaikuttanut siltä, että uskonnollisen uskon filosofinen käsittely, ainakin ilman painokasta ateistista lähtökohtaa, on ollut tabu. Aihe on jätetty teologeille mutta siitä, mitä teologit ovat asiasta kirjoittaneet, eivät monet ole olleet kiinnostuneita. Tilannetta kuvaa hyvin se, että Olli Koistisen ja

Juha Räikän (Edita 1997) julkaiseman uskonnonfilosofisen alkeiskirjan *Taivaassa ja maan päällä* esipuheessa kehuaan julkaisun olevan ensimmäinen suomenkielinen esitys tältä alalta. Jotain on kuitenkin tapahtunut.

Sami Pihlström kirjoittaa uskonnonfilosofisista kysymyksistä, koska ne ovat hänen mielestään filosofisesti relevantteja ja inhimilliseltä kannalta kiinnostavia. Hän ei kysy keneltäkään lupaa kirjoittaa siitä, mitä pitää tärkeänä. Mutta lankeako vanhojen asetelmien varjo sittenkin kirjoittajankin ylle? Sami Pihlström pitää hyvän huolen siitä, että ei tunnustaudu uskonnollisesti mihinkään eikä miksiäkään aina siihen määrään saakka, että se saa lukijan ihmettelemään, tämän ponekkaan ei-tunnustautumisen ja tarkkavireisen uskonnolliseen sitoutumattomuuteen sitoutumisen taustoja. Vakuutelman vaikutelma voi tosin syntyä pelkästään siitäkin, että kirja on koottu artikkeleista. Se, mikä erillisissä artikkeleissa kerran sanottuna ei pistä silmään, alkaa herättää huomiota, kun se toistuu toistumistaan kirjan luvuissa. Toinen mahdollisuus tulkita tämä kirjoittajan tunnustautuminen on se, että sellainen on osa hänen pragmatistista uskonnonfilosofista näkemystään, vai olisiko sanottava vakaumustaan.

Aiheita

Kirjasta saa hyvän kuvan monista nykyisen uskonnonfilosofian keskeisistä keskustelunaiheista. Sami Pihlström käsittelee kysymystä uskontokritiikistä ja sitä, kuinka intellektuellit voivat osallistua uskonnosta käytävään keskusteluun. Hän tarkastelee, missä määrin ja missä merki-

tyksessä uskonto tarvitsee tuekseen evidenssiä, pohtii keskiajalta periytyvää kysymystä teologiasta tieteenä, erityisesti siitä näkökulmasta, mitä olisi pidettävä teologian tutkimuskohteena. Luvussa ”Tieteellinen maailmankatsomus ja uskonnolliset kuvat” hän tutkii mahdollisuutta sovittaa uskonnollinen usko tieteelliseen maailmankatsomukseen ja tämän jatkoksi kysymystä siitä, onko uskonnon oltava yliluonnollista. Lähes puolet kirjan sivumäärästä Pihlström omistaa William Jamesin käsitysten esitelylle ja tarkastelulle. Hilary Putnam uskonnollisena ajattelijana saa osakseen yhden luvun. Kirja päättyy kahden suomalaisen ajattelijan, Antti Eskolan ja Simo Knuutilan ajattelun introdusoimiseen.

Aiheiden laajasta kirjosta huolimatta luvuilla on silti yhteinen teema. Pihlström yrittää etsiä ehtoja tai mahdollisuutta sille, että uskonnollisilla kysymyksillä tai uskonnon mahdollistavalla asenteella olisi tilaa älyllisesti rehellisen ja filosofisesti suuntautuneen ihmisen elämässä. Tässä mielessä hän jää uskonnollisen uskon ja monien uskonnonfilosofisten kysymysten ”porteille”. Pihlström ei käsittele klassista kysymystä pahan ongelmasta eikä sellaisia uskonnollisiin praksiksiin liittyviä kysymyksiä kuin esimerkiksi rukous, palvonta tai hartaudenharjoitus.

Pihlström osoittaa elegantilla ja eleettömällä tavalla, kuinka uskonnollinen usko on filosofisessa mielessä erittäin ongelmallinen asia, (lähes?) täydellinen mahdottomuus. Jos omaksumme tieteellisen realismin mukaisen näkemyksen maailmasta, uskonnolliselle uskolle ei näytä jäävän tilaa, eikä sellaiselle tunnu olevan tarveakaan. Maailman selittämisen ja ilmiöiden ennustamisen näkökulmasta Jumala on ollut tarpeeton hypoteesi jo keskiajalta lähtien, eikä Jumalaa tarvita oikeuttamaan moraalialla sen paremmin kuin antamaan elämään mielekkyytäkään. Yritykset sijoittaa Jumala luonnollisen maailman ilmiöihin on tuomittu epäonnistumaan. Yhtä turhaa on etsiä Jumalaa elämän tarkoituksen pohtimisesta. Jumalatodistukset on aikaa sitten osoitettu antikvaarisiksi siitä huolimatta, että vieläkin on niitä, jotka sinnikkäästi muotoilevat sellaisia. Institutionaalisen uskonnon, esimerkiksi kristinuskon jähmettynyt dogmaattisuus on paitsi

älyllisesti kestäväntöntä myös vastenmielisiä. Tämä ja vähempikin riittää monille osoittamaan, että uskonto on toivoton suunta.

Jotkut ovat tehneet sen johtopäätöksen, että on suorastaan ihmisen intellektuaalinen velvollisuus olla paitsi uskonnottomia Jumalaa (tai jumalaa) myös pyrkii aktiivisesti osoittamaan tällaisen uskon mahdottomuus ja sille perustuvan elämän älyllinen ristiriitaisuus. Sami Pihlström pitää tätä kritiikkiä relevanttina, mutta katsoo silti, että aktiivisessa uskonnonvastaisuudessa on jotain samaa kuin uskonnollisessa fundamentalismissa. Molemmat hyväksyvät vain yhden tyyppisen tavan lähestyä maailmaa, sen ilmiöitä ja ennen muuta ihmiselämää. Itse olen taipuvainen ilmaisemaan asian sanomalla, että ”tieteellisiä ateisteja” ja uskonnollisia fundamentalisteja vaivaa eräänlainen perustavaa laatua oleva huumorintajuttomuus, joka kapeuttaa heidän näkökulmansa elämään.

Pragmatismien keskitie

Pihlströmin mukaan yksittäisen ihmisen elämässä on piirteitä tai kysymyksiä, joita voidaan kutsua aidosti uskonnollisiksi ilman että niitä voidaan palauttaa mihinkään muuhun tarkastelutapaan. Filosofin ja filosofisesti suuntautuneen ihmisen, joka kaikista musertavista argumenteista ja kriittisistä huomioista huolimatta tai niiden jälkeenkin haluaa säilyttää uskonnon mahdollisuuden tai edes tarkastella sitä filosofisesti, on etsittävä tilaa tälle jostain muusta suunnasta. Tämä suunta on ”keskitie”, joka yrittää välttää sekä tieteelliseen evidenssiin verrattavissa olevien perusteiden vaatimisen uskonnolta että loputtomaan relativismin ajautuvan fideismin, joka sulkee uskonnon argumentatiivisen keskustelun ulkopuolelle täysin omalakisiksi elämänmuodoksi. Pragmatismien perinne avaa Pihlströmin mukaan hedelmällisen mahdollisuuden keskitien kulkemiselle.

Pihlströmin lähestyminen aiheuttaa siitä lähtökohdasta, että uskontoa tai paremmin uskonnollista elämää on pyrittävä ymmärtämään nimenomaan uskonnollisena elämänä. Se, mitä on totuttu kutsumaan uskonnollisuudeksi, on ihmiselle tyyppillinen kokemisen muoto ja jotain inhimilliseen olennaisesti kuuluvaa jää näkemättä ja ymmärtämättä, jos tämä sivuutetaan. Pyrkimyksenä on ottaa uskonnollinen elämä vakavasti ikään kuin sen omilla ehdoilla mutta säilyttää silti samalla mahdollisuus kriittisten argumenttien esittämiseen filosofisesta näkö-

kulmasta. Tämä on erittäin sympaattinen pyrkimys ja Pihlström onnistuu siinä mielestäni kauniilla tavalla.

Uskonnollinen usko ja omakohtaisuuden ongelma

Tästä kirjasta ja sen keskustelunavauksista voisi kirjoittaa paljonkin. Rajaan tarkastelun siihen, mikä Pihlströmin lähestymistavassa, käsittelyssä ja huomioissa on kutkuttavinta. Pihlström kirjoittaa filosofina ja hän haluaa pysyä filosofina. Filosofisessa perinteessä on vahva taipumus pitää ihanteena universaalisuutta ja objektiivisuutta, siitä huolimatta että näitä ihanteita on kritisoitu monin tavoin. Filosofit eivät sano ”minä” halutessaan olla vakuuttavia. Teologiset rationalistit liittyvät tähän perinteeseen yrittäessään osoittaa (Richard Swinburne) uskonnollisen uskon olevan evidentialistisesti perusteltua. Fideistit sen sijaan eivät häpeä sanoa ”minä”, mutta heidän puheensa on vaarassa jäädä yksityiseksi.

Pragmatistinen keskitie kulkee näiden välissä ja sitä myöten Pihlström kulkee. Hän selostaa ja kuvaa käsittelemiensä kirjoittajien ajatuskulkuja tyylikkäästi antamalla kaikille kunnan suunvuoron mutta osoittamalla myös, millaisia ongelmia esityksiin sisältyy. Mutta koska uskonnossa ei ole kysymys uskonnosta dogmaattisena pakettina vaan nimenomaan yksittäisen ihmisen elämästä, hänen uskonnollisesta elämästään, aiheesta aiheena, sinä varsinaisena kysymyksenä, josta Pihlström on kiinnostunut, ei voi keskustella sanomatta ainakin joskus myös ”minä”.

Kaikessa filosofiassa on paljon avoimeksi jääviä ongelmia. Filosofialle on luonteenomaista, että on kestävämpää muotoilla hyviä kysymyksiä kuin yrittää formuloida pysyviä vastauksia. Filosofien kirjoituksia lukemalla voi päästä perille siitä, mitä he ajattelevat, mikä heidän kantansa mihinkin kysymykseen on ja millaista metafysiikkaa, ontologiaa, epistemologiaa tai käsitystä moraalin luonteesta he edustavat, mikäli he ovat katsooneet aiheelliseksi ilmaista näistä asioista jotakin. Mutta mikä on filosofin ja hänen filosofisten näkemystensä suhde? Onko sillä, millainen ihminen filosofi on, ja sillä, mitä hän mistäkin filosofian alueesta ajattelee, jotain tekemistä keskenään? Ne, jotka ovat luoneet merkittävän tuotannon ja joita tämän vuoksi perustellusti kutsutaan ajattelijoiksi, yhdistetään ehkä filosofisiin ajatuksiinsa myös ihmisiinä. Filosofiset käsitykset eivät kuitenkaan ehkä muuten leimaa niiden esittä-

jää, vaikka ajatuksen ja ajattelijan välillä onkin yhteys. Ihmiset eivät käytä parhaita vuosiaan painiskelemalla sellaisen kanssa, josta eivät ole oikeastaan kiinnostuneet. Filosofin ja hänen filosofisten ajatustensa väliin jää silti etäisyyttä niin, että ei ole tarpeen kirjoittaa ”minä” vaan esittää asiat ulkopuolisen silmin, yleisestä näkökulmasta.

Uskonnolliset, myös uskonnonfilosofiset kysymykset näyttävät tässä suhteessa olevan toisenlaisia. Jos hyväksymme Pihlströmin ajatuksen uskonnollisen elämän yksilöllisestä omakohtaisuudesta sen filosofisen tarkastelun lähtökohdana, meillä ei ole muuta mahdollisuutta kuin luopua – ainakin jossain määrin ja ajoittain – turvallisesta etäisyydestä. Tämä tarkoittaa jotain sellaista, jota on totuttu kutsu- maan henkilökohtaiseksi kannanotoksi tai uskonnollisella kielellä ilmaistuna, tunnustukseksi.

Pihlström luonnostelee varovasti sitä, kuinka toiset ovat sanoneet ”minä” (Lev Tolstoi, Eino Kaila, Ludwig Wittgenstein, William James, Hilary Putnam, Antti Eskola ja Simo Knuutila). Hän kirjoittaa näistä kirkkaasti, selvästi, hienovaraisesti ja kohdettaan kunnioittaen, niin että lukija lukee ilokseen eikä vain opikseen ja hyödykseen. Tapa kirjoittaa muista kertoo jo paljon kirjoittajan ”minästä”, mutta kuulemme myös hänen oman ”hiljaisen” äänensä puhuvan:

”Mitä tieteellisen maailmankatsomuksen kriittinen edustaja, joka ei itse ole tuntenut ”lopulta häntä” – mutta joka ymmärtää, että itsekin *voisi tuntea* – voi sanoa Wittgensteinin syvälliseen yksityisen ihmisen ymmärtämiseen nojaavalle teistille? Hän voi ehkä lopulta vain vaieta siitä, mistä on vaiettava, kieltäytyä astumasta kielen rajalle. Mutta Wittgensteinin uskonnolliselta uskolta vaatima varmuus jää vaivaamaan häntä. Varmuus ja fideismi sopivat hyvin yhteen, mutta tieteelliseen maailmankatsomukseen luontevasti liittyvä tietto-opillinen asenne on fallibilismi, joka tunnustaa ihmisen erehtyvyyden, sen, että maailmaa koskevat uskomuksemme ovat periaatteessa epävarmoja: ne voivat aina olla epätosia (vaikkei meillä olisi mitään varsinaista syytä epäillä niitä).” (s. 86)

Ja edelleen:

”Eikö toivo – vaatimattomuudessaan – olisi varmana omaksuttua uskoa *inhimillisempi* asenne kokemuksen

ulottumattomissa olevaan maailmaa? Ja eikö myös toivon varaan voisi perustaa kokonaisen praksiksen, kokonaisen elämän.” (s. 87)

Uskon ja toivon erottaminen näin jyrkästi toisistaan vaikuttaa uskonnollisen (kristillisen) perinteen näkökulmasta merkittävästi. Pihlström käsittelee uskoa nimenomaan varmana uskona, joka on omaksuttu kokonaisuutena, ikään kuin valmiiksi annettuna elämänasenteena, joka muo-
vuaa koko elämää. Kuitenkin koko länsimaista uskonnollista ajattelua leimaa uskon ja epäuskon vuoropuhelu aina evankeliumien peruskertomuksia myöten. Jeesuksen oppilaiden ja seuraajien lisäksi myös Jeesus itse taistelee epäuskon kanssa. Epäusko on kristillisen virsirunouden keskeinen aihe. Uskon vihollinen ja vastakohta ei ole epäusko vaan epätoivo. Uskon luonnetta kuvaa hyvin luterilaisen teologian ajatus siitä, että usko on Jumalan lahja, jonka vastaanottaminen perustuu armoon. Tämä voitaisiin ilmaista myös sanomalla, että jotkut ihmiset vain yksinkertaisesti ovat uskonnollisia ja toiset eivät. Puh-
heessa fideistisestä uskonvarmuudesta kuuluu jälkikäiku dogmaattisesta käsityksestä, jonka mukaan usko on oppirakennelma, joka voidaan omaksua tai olla omaksuttu. Ajatus toivosta uskonnollisen elämän perustana ei ole perinteelle vieras, pikemminkin päinvastoin. Pihlström on lähempänä ”taivasten valtakuntaa” kuin ehkä aavistaakaan – tai haluaa tunnustaa.

Pihlström epäilee toivon riittävyttä uskonnollisen uskon näkökulmasta:

”Voisiko henkilö, joka vain toivoo Jumalan olevan olemassa uskomatta asiasta mitään suuntaan tai toiseen, todella uskottavasti osallistua uskonnollisiin käytäntöihin? Voisiko hän ilmaista epäuskonsa ja pelkän toivonsa uskonnollisissa keskusteluissa, vaikkapa kahvikupin ääressä kirkonmenojen jälkeen?” (s. 214–215)

Onko tämä vitsi? Paljastuuko Pihlström kaiken asiallisuutensa, maltillisuutensa ja kohtuullisuutensa keskellä humoristiksi? En osaa vastata tähän kysymykseen, vaan jään ihmettelemään, mitä uskottava osal-

listuminen uskonnollisiin käytäntöihin tarkoittaa. Kenen silmissä tai kannalta osallistumisen on oltava uskottavaa? Muotoilu tuntuu oudolta sitä taustaa vasten, että esimerkiksi kristillisen kirkon kultti ja riitit on tarkoitettu juuri niille, joiden osallistuminen niihin ei ole uskottavaa, se on, syntisille, epäuskoisille ja kelvottomille. Ällistyttävältä vaikuttaa myös ajatus siitä, että kirkonmenojen jälkeen käytäntöihin kahvikupin ääressä us-

konnollisia keskustelujuu-
ja. Onko Pihlström koskaan ollut kirkkokahveilla? Haluaisin tietää, missä ylipäätään käydään ”uskonnollisia keskusteluita” ja mitä Pihlström niillä tarkoittaa. Eikö koko ajatus kirkkokahvin ja uskonnollisen keskustelun yhdistämisestä ole mieletön, jos hyväksymme Pihlströmin uskonfilosofisen lähtökohdan?

Sitoutumisen pulmallisuus

Pihlström haluaa säilyttää uskonnollisen uskon mahdollisuuden kaikista uskontoon liittyvistä filosofisista ongelmista huolimatta. Hän tutkii, millaiset mahdollisuudet hänellä filosofina on säilyttää tämä mahdollisuus itsellään ihmisenä. Ihmiset ja heidän elämänsä ovat monin-

tavoin ristiriitaisia, hän toteaa (s. 79). Uskonnollisen elämän minimiehto on jokin toivo Jumalan olemassaolosta (joka ei välttämättä edellytä yliluonnollista Jumalaa) ilman että henkilön tarvitsee käyttää uskonnollista kieltä tai osallistua uskonnolliseen elämään. (s. 87) Uskonnolliset ratkaisut ovat henkilökohtaisia ja problemaattisia, minkä vuoksi ihmisen täytyy olla täysin vapaa tekemään ne ilman, että hänelle syötetään jotain valmista oppia, esimerkiksi tunnustuksellisen uskonnonopetuksen muodossa. (s. 80) Uskonnollinen sitoutuminen on filosofisesti ongelmallista ja tuntuu edellyttävän filosofian harjoittamisen kannalta väärien lojaliteettien ylläpitämistä. Samalla Pihlström kuitenkin näyttää edellyttävän, että uskonnollisen tai uskonnolliset kysymykset omassa elämässään relevanteiksi kokevan ihmisen käytettävissä on muiden ylläpitämiä elämänmuotoja, joihin hän voi omia kokemuksiaan ja ajatuksiaan rinnastaa.

Huolimatta siitä, että Pihlströmin lähestymistapa tarkastelee uskontoa nimenomaan osana ihmisen elämää, hänen tapansa puhua uskonnosta viittaa ennemminkin siihen, että uskonto on siltikin ennen muuta oppijärjestelmä. Uskonnollisen elämän praksiksista hän ei keskustele. Ehkä myös tämän vuoksi uskonnollinen sitoutuminen vaikuttaa sitoutumiselta juuri joihinkin (metafyysisiksi miellettyihin) käsityksiin maailmasta. Uskonnolliseen kulttiin ja riitteihin osallistuvan, uskovan elämää elävän näkökulmasta tämä on outo asenne. Kristillisessä jumalanpalveluksessa luettava uskontunnustus ei ole luettelo faktoista, joihin uskovat sitoutuvat. Raamatunluku ei ole sen kertaamista, mitä on pidettävä totena. En väitä, että Pihlström ajattelisi näin, mutta hänen tapansa rajoittaa uskonnollisen uskon tarkastelu uskon sisällön käsittelyyn jättää huomiotta sen, mikä uskonnollisessa elämässä on elämää.

Uskonnollisen sitoutumisen tekee ongelmalliseksi myös se, että se heikentää uskonnollisen elämän sitä puolta, joka liittyy yksilön henkilökohtaiseen ratkaisuun ja uskonnollisen elämän omakoh-
tauuteen. Uskonnollisessa yhteisössä joutuu kohtaamaan ”fundamentalisteja”

ja ”tapakristittyjen harmaata massaa”. Halu säilyttää omakohtainen uskonnollisuus, joka on samalla vapaa kaikista uskonnon institutionaalisisista muodoista, muistuttaa pietismistä ja sen sisäisen uskon korostusta. Muoto on kaiken aidon uskonnollisuuden vihollinen. Pihlströmin muotoilujen taustalla väikkyvä toive, jota hän ei tosin muotoile selvästi ja jonka siksi kenties tulkitsen väärin, herättää saman kysymyksen kuin pietismi. Mikä ja mitä voi olla sisältö, jolla ei ole mitään muotoa? Kristillinen perinne, joka yhä tulee vastaamme kaikkialta siitä huolimatta, että meidän on monien vaikea sitoutua siihen ja joka sen vuoksi on ehkä katoamassa, tarjoaa ehtymättömän lähteen juuri sellaiselle, jolla on uskonnollisia kokemuksia. Mitä uskonnolliset kokemukset ovat ja kuinka ne ilmenevät, jos tämä perinne katoaa ja jos sen ylläpitämää kieltä ja käytänteitä, elämänmuotoa ei tunneta?

Kirjansa alussa Pihlström selvittää, millaisen kirjan hän on kirjoittanut. Hän päättää lukijalle suunnatun esipuheen kiitoksiin, joiden lopuksi hän lausuu: ”Kiitän kaikkia lämpimästi – ja kaikkien lämpimimminkin, kuten asiaan kuuluu, vaimoani Mariannaa ja tyttärentäni Meeriä” (s. 15). Onko tämä konventionaalinen kiitos niille, joita on filosofisen kirjoittamisen perinteessä tavattu kiittää vai onko tämä virke osa kirjan sisältöä? Tässä Pihlström kirjoittaa yksikön ensimmäisessä persoonassa. Tässä hän ilmaisee jotain keskeistä omasta elämänmuodostaan, hän tunnustautuu kahteen ihmiseen ja tuo esiin koko hänen elämänsä leimaavan sitoumuksen. Kuinka tämä sitoutuminen vaikuttaa Pihlströmin filosofiseen ajatteluun? Millä tavoin hän on perustellut sen? Millaisen justifikaation hän antaa sille, että on – niin kuin sanamuoto antaa ymmärtää – solminut juridisesti pätevän avioliiton puolisonsa kanssa yhteisössämme vakiintunein muodoin? Ehkä kuvaa tai analogiaa sille, mistä uskonnollisessa sitoutumisessa on kysymys, ei pitäisi etsiä joihinkin ”oppeihin” tai käsityksiin pitäytymisestä vaan suhteestamme läheisiin ihmisiin ja siitä, kuinka sitoudumme heihin ja heidän elämäänsä. Perusteiden vaatimisessa ja niiden etsimisessä silloin, kun on kysymys rakkaudesta ja uskollisuudesta, on jotain vierasta. Sellainen tuntuu nousevan jostakin perustavasta väärinymmärryksestä. Tästä arvelen Pihlströmin olevan kanssani samaa mieltä.

Pihlströmillä on tytär Meeri. Pihlström pitää käytännön elämää ja siinä tapahtuvia ratkaisujamme keskeisenä us-

konnollisen elämän ”mittarina”. Yksi vakaumustemme ja sitoumestemme keskeinen koetinkivi on se, kuinka elämme läheistemme kanssa ja mitä opetamme lapsillemme. Lapsille ei voi selostaa pragmatismien perinteestä nousevan uskonnonfilosofian hienouksia tai osoittaa, mitä ongelmia teologiseen realismiin tai wittgensteinilaiseen fideismiin sisältyy. Olisiko lapset pidettävä erossa uskonnollisista käytänteistä, jotta heillä olisi myöhemmin vapaan valinnan mahdollisuus päättää, millaisen omakohtaisen ratkaisun he tekevät suhteessa uskonnollisiin kysymyksiin tai elämänmuotoon?

Monet ihmiset voivat kertoa, kuinka heidät on pienenä pakotettu soittotunneille. Siitä huolimatta, että harjoittelu ei maistunut eikä tunneilla käyminen miellyttänyt, kun kaverit samaan aikaan tekivät jotain hauskeempaa, vuosi toisensa jälkeen kului musiikin pariin. Joidenkin haluttomuus muuttui vastenmielisyydeksi niin, että he jättivät musiikin opinnot. Toiset pääsivät kuivan kauden yli ja jatkoivat välillä halukkaammin toisinaan penseämmin opintojaan. Joistakuista selaisista, jotka vanhemmat lapsen omaa tahtoa kyselemättä ovat pakottaneet soittamaan, on sittemmin tullut huomattavia muusikoita. En ole kuullut kenenkään vanhemman sanovan: ”Emme ole tahtoneet panna lastamme soittotunneille, koska olemme halunneet antaa hänelle mahdollisuuden itse päättää, haluaako hän oppia soittamaan sitten, kun hän on tarpeeksi valmis tekemään tämän päätöksen.” Kun lapsi on tarpeeksi vanha tekemään päätöksen siitä, haluaako hän oppia soittamaan, hänen on jo liian myöhästä oppia soittamaan.

Uskonnollisen uskon mahdollisuuden kasvamisessa on jotain samaa kuin soittamisen, musiikista nauttimisen ja sen ymmärtämisen oppimisessa. Niissä on tietysti myös paljon eroja. Soittotunneille pakotetut eivät useinkaan ole myöhemmin katkeria vanhemmilleen, mutta ahtaassa uskonnollisessa ympäristössä kasvaneet voivat olla. He rinnastavat saamansa kasvatuksen henkiseen väkivaltaan. On kuitenkin paljon myös sellaisia, jotka ovat irtautuneet uskonnollisesta yhteisöstä mutta jotka pitävät silti kasvamisestaan uskonnolliseen perinteeseen suuressa arvossa, luovuttamattomana osana itseään.

Sami Pihlströmin *Usko, järki ja ihminen. Uskonnonfilosofisia esseitä* on hieno kirja, jota suosittelen lämpimästi. Lopuksi, kirjan avaaman keskitien houkuttelemana, sanon jotain ”minäkin”. Olen filo-

sofiaa opiskellut ja filosofisesti suuntautunut teologi. Olen myös ”uskonnollisesti sitoutunut” luterilainen. Olen omaksunut tieteellisen maailmankuvan enkä näe rationalistisessa uskonnon apologiassa mitään mieltä. Wittgensteiniläisen fideismin vaarat ovat ilmeiset. Uskontoa ja uskonnollista elämänmuotoa vastaan esitetty kritiikki, esimerkiksi sellainen, jota Pihlström kirjassaan esittelee ja esittää, on hyvin vakuuttavaa ja validia. Tämän perusteella ajattelen joskus, että elämäni olisi jollain tavoin ”helpompaa” tai ainakin ”yksinkertaisempaa” ilman uskonnollista uskoa. Elämäni olisi sillä tavoin siistimpää.

Kaikesta tästä huolimatta, vieläpä ilman että tuntisin itseni ristiriitojen repimäksi – ja yhtäkkiä kun kirjoitan tätä, nauru alkaa kuplia minussa – en voi muuta kuin elää uskonnollista elämää ja sitoutua institutionaaliseen uskonnolliseen yhteisöön, joka on tullut elämäni annettuna. Liturginen kieli, virret ja sakramentaalinen elämä puhuttelevat minua tavalla, josta voin sanoa ”uskon” tai, jos niin halutaan ”toivon”. Ne puhuttelevat minua tavalla, jota en voi kääntää muuksi tai selittää muulla menettämällä juuri sitä, mikä niissä minua puhuttelee. Minua ei häiritse se, että joku selittää tämän kaiken tieteellisten teorioiden avulla. En mieti, millainen ”olento” Jumala on, joka liturgiassa puhuttelee minua, ihmistä ja jota minä siinä puhuttelen. Uskonnollisen uskon perinteessä se, onko Jumala jotain yliluonnollista vai ”inhimillinen konstruktio” ei käsittääkseni kuitenkaan viime kädessä ole kovin merkityksellinen asia. Tämä ei johdu siitä, ettei asia olisi tärkeä ”maailman inventoimisen” tai uskontokritiikin näkökulmasta, vaan siitä, että uskonnolliseen uskoon ja sen mukaiseen elämänmuotoon kuuluu itsestä luopuminen ja niin kuin sanotaan, armon varaan jättäytyminen, luottamus ja toivo.